

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มประชากรสูงที่สุดประเทศหนึ่งของโลก กล่าวคือ มีอัตราการเพิ่มของประชากรถึงร้อยละ 3.2 ต่อปี ซึ่งหากอัตราการเพิ่มของประชากรยังคงอยู่ในระดับนี้แล้ว ประชากรของประเทศก็จะเพิ่มเป็นสองเท่าภายใน 23 ปี¹ จากการขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็วนี้ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมนานาประการ เช่น สภาพโรงงานทำที่คิณถือครองลดลง รัฐต้องแบกรับภาระในการจัดหาสาธารณูปการแก่ชุมชนมากขึ้น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เองมีส่วนทำให้ประชากรมีการย้ายถิ่นมากขึ้น เพื่อเสาะแสวงหาที่ทำกิน ที่ประกอบอาชีพใหม่ที่ดีกว่าท้องถิ่นของตน การย้ายถิ่นเป็นเรื่องที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล แม้ในสมัยที่มนุษย์ยังไม่รู้จักใช้สัตว์เป็นพาหนะ และยังไม่มียวดยานเช่นสมัยปัจจุบันก็ตาม ในปัจจุบัน การเดินทางติดต่อระหว่างเมือง ประเทศ ทำได้สะดวกยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีกฎหมายของแต่ละประเทศ

¹ Manpower Planning Division, National Economic Development board; National Family Planning Program, Ministry of Public Health, and Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Population Growth in Thailand 2d ed. (Bangkok: The Cooperative Marketing and Purchasing Federation of Thailand. Ltd., Printing Press Department, 1972), p. 3.

ได้จำกัดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ ทำให้ลดการย้ายถิ่นในลักษณะนี้ลง² ส่วนการย้ายถิ่นภายในประเทศต่างทำได้ไม่ยาก สำหรับประเทศไทยเราสมัยก่อนไม่ค่อยมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้มากนัก จนกระทั่งถึงการสำรวจสำมะโนประชากรปี พ.ศ. 2503 นักวิชาการต่างก็ได้พยายามวิเคราะห์ข้อมูลของการย้ายถิ่น ฉะนั้น ความรู้เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของไทยในขณะนี้จึงยังอยู่ในวงจำกัด

ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทเกี่ยวกับการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองนี้ ยังไม่มีการศึกษาโดยตรงในประเทศไทย ผู้เขียนจึงเห็นว่าหากได้มีการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ภายในหมู่บ้านที่วิจัยอย่างละเอียด รวมทั้งหาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติดังกล่าวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ก็คงจะเกิดความรู้ใหม่ในเรื่องการย้ายถิ่นมากขึ้น จากประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยในชนบทของผู้เขียนที่หมู่บ้านในจังหวัดปราจีนบุรี³ ทำให้เกิดความคิดที่จะศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่น ระหว่างหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านของจังหวัดปราจีนบุรีกับจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นอีกจังหวัดหนึ่งของโครงการสำรวจวิจัย ทั้งนี้ ก็เพราะจังหวัดปราจีนบุรีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับเมืองใหญ่ เช่น ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และกรุงเทพฯ อิทธิพลของการกลายเป็นเมือง (Urbanization) ย่อมมีผลต่อการย้ายถิ่นมาก และจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอยู่ใกล้กับจังหวัดขอนแก่น อุดรธานี โครงการสร้างเขื่อนลำปาว และเขื่อนอื่น ๆ ในภาค

²นิพนธ์ เทพวัลย์, ประชากรศาสตร์ (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 216.

³โครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบท เป็นโครงการวิจัยของกองวางแผนกำลังคน สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ บริหารงานผ่านสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย ซึ่งดำเนินการวิจัยโดยสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนอิทธิพลของกรุงเทพฯ ที่แผ่เข้าไปถึง จึงเป็นปรากฏการณ์
ที่น่าสนใจว่าทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทของหมู่บ้านในจังหวัดทั้งสองแห่งเป็น
อย่างไรต่อการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง โดยดูจากลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของ
หมู่บ้านดังกล่าวด้วย

ผลวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากทฤษฎีการย้ายถิ่นของ Everett S. Lee ที่กล่าวว่า การย้ายถิ่นเป็นผลเนื่อง
มาจากองค์ประกอบของสถานที่อยู่เดิมกับท้องถิ่นใหม่ที่มีส่วนผลักดันและดึงดูดให้มีการย้ายถิ่น
ขึ้น ฉะนั้น หากมีความแตกต่างระหว่างบริเวณที่อยู่ทั้งสองแห่งนี้สูง ระดับของการย้ายถิ่น
ก็จะสูงขึ้นด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดมีการย้ายถิ่นจากชุมชนเล็ก ๆ ไปยังชุมชนที่ใหญ่กว่า⁴
เช่น จากชุมชนชนบทไปยังชุมชนแบบเมือง ทั้งนี้ ก็เนื่องจากสถานที่อยู่เดิมผลักดันให้คน
อพยพออกไป และท้องถิ่นใหม่ดึงดูดให้คนอพยพเขาไปอยู่ ลักษณะเช่นนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็น
ถึงความกดดันทางประชากร สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมบีบบังคับให้คนต้องดิ้นรนเพื่อ
ชีวิตอยู่รอด⁵

⁴ Everett S. Lee, "A Theory of Migration," Demography,
Vol. 3, No. 1 (1966), p. 52.

⁵ Harold Saunder, "Human Migration and Social Equilibrium,"
in Joseph S. Spengler and Otis Dudley Duncan ed. Population
Theory and Policy: selected readings (Illinois: Free Press,
1956), p. 220.

ในการศึกษาเรื่องทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองนี้ ยังไม่มีผู้ใดศึกษาโดยตรงในประเทศไทย นอกจากจะศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอันเป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น⁶ และลักษณะของการย้ายถิ่นโดยทั่วไป ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่น อย่างไรก็ตาม ความเกี่ยวข้องกันระหว่างเหตุของการย้ายถิ่น กับผลของการย้ายถิ่นมักจะเกี่ยวข้องต่อกันโดยตรงเสมอ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ อาจจะมีส่วนสนับสนุนให้เกิดทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองได้ เราพอจะแยกได้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมและภูมิศาสตร์

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน มีความสำคัญต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนมาก หากสภาพหมู่บ้านแห้งแล้ง ทำการเพาะปลูกไม่ได้ผล ทำให้ประชากรมีความต้องการย้ายถิ่นมาก รวมทั้งความสะดวกในการเดินทางเข้าออกจากหมู่บ้านกับท้องถิ่นใหม่ ยังผลให้เพิ่มอัตราการย้ายถิ่นมากขึ้น จากทฤษฎีของการย้ายถิ่นของ Everett S. Lee ได้กล่าวถึงลักษณะที่ผลักดันของท้องถิ่นเดิมที่มีต่อการย้ายถิ่นของประชากร ถ้าหากองค์ประกอบเหล่านี้มีมาก ก็จะเป็นส่วนที่ช่วยผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่นขึ้น นอกจากนี้ องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคที่อยู่ระหว่างที่อยู่เดิมกับท้องถิ่นใหม่ เช่น สภาพการคมนาคม การบริการการคมนาคมขนส่ง ระยะเวลา และเงินค่าเดินทาง สิ่งเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นมาก⁷ ปัจจัยนี้จะได้พิจารณาอย่างละเอียด และเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านที่ทำการวิจัยต่อไป

⁶ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นในชนบทของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513).

⁷ Everett S. Lee, op. cit., p. 50-55.

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ประชากรย้ายถิ่นและเกิดทัศนคติที่อยากจะย้ายถิ่น ได้แก่ สาเหตุทางเศรษฐกิจที่บีบบังคับให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องย้ายถิ่นขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะ

ก. การถือครองที่ดิน ในประเทศไทยปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับที่ดินหลายประการ กลไกไรที่ดินเป็นเครื่องทำมาหากิน ไม่ว่าจะเป็นที่ดินของตนเองหรือเช่าผู้อื่นทำก็ตามนั้น มีรายได้น้อย และกลไกส่วนมากถือครองที่ดินขนาดเล็ก เมื่อนำจำนวนแรงงานที่ชาวนามืออยู่ทั้งหมดในกองกำลังงาน หรือสามารถทำงานในเชิงเศรษฐกิจ มาเปรียบเทียบกับเนื้อที่ถือครองที่ทำการเพาะปลูกแล้ว ปรากฏว่าแรงงานนั้นมีมากกว่างานที่ทำ⁸ จึงเป็นเหตุให้แรงงานที่เหลือต้องย้ายถิ่นออกจากหมู่บ้านไปหางานทำที่อื่น อีกประการหนึ่ง ผลผลิตทางเกษตรกรรมจากบริเวณที่ดินถือครองไม่พอเพียงที่จะเลี้ยงครอบครัว มีส่วนทำให้คนอยากย้ายถิ่นมากขึ้น จากการศึกษาของ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ พบว่า เกษตรกรที่ผลิตผลทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีความต้องการย้ายถิ่นร้อยละ 10.9 เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่ผลิตผลทางเกษตรกรรมเพียงพอแก่การเลี้ยงครอบครัว มีความต้องการย้ายถิ่นเพียงร้อยละ 5.9⁹

ข. อาชีพ จากการศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น พบว่า ได้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมและองค์การธุรกิจใด ๆ หมู่บ้านเพิ่มขึ้น จำนวนครอบครัวที่ทำเกษตรกรรมจริง ๆ มีเพียงร้อยละ 40, ร้อยละ 20 มีรายได้จากงานเกษตรกรรมและงานที่มีใช้เกษตรกรรม ส่วนร้อยละ 30 มีรายได้มาจากงานที่มีใช้เกษตรกรรมเท่านั้น ส่วนที่เหลือ

⁸ วิโรจน์ ภูจินดา, "การพัฒนาแรงงานชาวไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ" (วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2508), หน้า 62.

⁹ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

ร้อยละ 10 เป็นครอบครัวที่ค่อนข้างลำบาก เพราะขาดแรงงานผู้ชาย¹⁰ ส่วนในประเทศ
อินเดีย ในชนบทส่วนใหญ่เป็นงานเกษตรกรรม งานที่มีใช้เกษตรกรรมมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้
เกิดการไร้แรงงานไม่เต็มที่ อันเป็นเหตุให้ประชากรมีการย้ายถิ่นออกจากชนบทมาก¹¹
สำหรับประเทศไทย กองวางแผนกำลังคน สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้เสนอรายงาน
ว่า ในจังหวัดนครปฐม ครอบครัวของชาวนามีงานทำเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือไม่มีงานทำเลย
ในเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม เมษายน และ พฤษภาคม ทำให้ชาวนาบางคนย้ายถิ่นออกไปหา
งานทำในเมือง เช่นในตัวจังหวัดนครปฐม กรุงเทพฯ เป็นต้น¹²

ก. รายได้ จากการศึกษาเรื่องการอพยพแรงงานในจังหวัดชลบุรี พบว่าผู้ย้ายถิ่น
มีรายได้จากอาชีพเกษตรกรรม ณ ท้องถิ่นเดิมต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับคนในท้องถิ่นเดิมที่ไม่
เคยย้ายถิ่น คือมีรายได้อยู่ระหว่างปีละ 1,000 - 3,000 บาทต่อปี ย้ายเข้ามาทำงานใน
จังหวัดชลบุรี มีจำนวนร้อยละ 26 ย้ายถิ่นมาหารายได้เพิ่มเติมแก่ครอบครัวมีจำนวนร้อยละ
14 ย้ายถิ่นมาหารายได้ชั่วคราวมีจำนวนร้อยละ 26 ส่วนที่เหลือย้ายมาด้วยสาเหตุอื่น¹³

¹⁰Tadashi Fukutake, Asian Rural Society: China, India, Japan
(Tokyo: University of Tokyo Press, 1967), p. 56.

¹¹Ibid., p. 42.

¹²Manpower Planning Division, National Economic Development
Board, Mobilization of Human Resources for Agricultural Development,
Unpublished (December, 1964), p. 3.

¹³ไพศาล ชำยยัง, "การอพยพแรงงานเข้าสู่อุตสาหกรรมในเขตจังหวัดชลบุรี,"
รายงานสัมพันธ, ปีที่ 4, ฉบับที่ 6 (พระนคร: กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย,
2515), หน้า 11-14.

สาเหตุทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นสาเหตุใหญ่ มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ประชากร
 ต้องย้ายออกจากท้องถิ่นเดิมไปหาที่ทำกินใหม่ในที่ที่มีความสมบูรณ์กว่า มีโอกาสหางานทำ
 และเพิ่มรายได้มากกว่า ฉะนั้น จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดทัศนคติต่อการ
 ย้ายถิ่นขึ้น

ปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางด้านสังคมนี้ก็มีส่วนที่ทำให้เกิดแรงผลักดันให้มีทัศนคติต่อการย้ายถิ่น
 ปัจจัยนี้ น่าจะแยกรายละเอียดได้ดังนี้

ก. เพศ จากการศึกษาผู้ย้ายถิ่นในประเทศโคลัมเบีย ของ Schultz ได้พบว่า
 การย้ายถิ่นจากชนบทไปยังชนบทอื่น ๆ ผู้ย้ายถิ่นมักจะเป็นชายมากกว่าหญิง ส่วนการย้าย
 ถิ่นเข้าไปในเขตเมืองนั้น ผู้ย้ายถิ่นมักจะเป็นหญิงมากกว่าชายเล็กน้อย¹⁴ ส่วนการศึกษา
 ผู้ย้ายถิ่นในประเทศอินเดีย กลับพบว่า ผู้ย้ายถิ่นจากชนบทไปยังเขตเมืองนั้น ผู้ย้ายถิ่นมัก
 เป็นชายมากกว่า¹⁵ จากการศึกษาเรื่องเพศต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่น เขาสุเขตเมือง
 ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า หัวหน้าครัวเรือนหญิงหรือชาย จะมีทัศนคติต่อ
 การย้ายถิ่นเขาสุเขตเมืองของเด็กหนุ่มสาวมากกว่ากันในลักษณะใด

¹⁴P. T. Schultz, Internal Migration: A quantitative study of rural-urban migration in Colombia (The RAND Corporation Santa Manica, California, October, 1969), p.7-8.

¹⁵William Petersen, Population. 2d ed. (London: McMillan, 1969), p. 263-264.

ข. อายุ ตามปกติ ผู้ย้ายถิ่นโดยทั่วไปส่วนใหญ่จะมีอายุน้อย คือมีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ 24 ปี¹⁶ แต่สำหรับการศึกษากลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือนไทยที่มีความต้องการย้ายถิ่นสูง คือกลุ่มที่มีอายุระหว่าง 35 - 39 ปี และ 45 - 49 ปี ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 12.0¹⁷

ค. การศึกษา J.R. Bowring และ O.B. Durgin ได้ศึกษาประชากรในรัฐ New Hampshire เรื่ององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของชาวนาเกี่ยวกับการย้ายถิ่น ออกจากการทำเกษตรกรรม พบว่าระดับการศึกษาของผู้ที่คิดว่าจะย้ายถิ่นกับผู้ที่ไม่คิดว่าจะย้ายถิ่นไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹⁸ แต่การศึกษาของ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ กลับพบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ขึ้นไป มีความต้องการย้ายถิ่นในระดับสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำกว่า ทั้งนี้ เพราะหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูง มีความต้องการที่จะหาความก้าวหน้าในชีวิตครอบครัว หากสภาพความเป็นอยู่เดิมไม่เหมาะสม ก็พยายามแสวงหาที่ทำกินที่อื่นนอกเหนือจากหมู่บ้านของตน¹⁹

¹⁶ E.G. Stock well, Population and People (Chicago: Quandrage Book Inc., 1968), p. 127.

¹⁷ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 66.

¹⁸ J.R. Bowring and O.B. Durgin, Factors Influencing the Attitudes of Farmers towards Migration off Farm (New Hampshire: Agricultural Experiment Station, University of New Hampshire, 1958), p. 4.

¹⁹ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 66.

ง. ขนาดของครัวเรือน ครัวเรือนที่มีสมาชิกของครัวเรือนมาก แต่ที่หัวหน้าเล็กยอมก่อให้เกิดการว่างงาน และแรงงานแฝงซึ่งที่กล่าวแล้วข้างต้น การศึกษาของ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ พบว่า ครัวเรือนที่มีสมาชิกขนาด 7 - 8 คนนั้น หัวหน้าครัวเรือนมีความต้องการย้ายถิ่นสูงสุด ในขณะที่ครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียง 1 - 2 คน หัวหน้าครัวเรือนมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยที่สุด²⁰

แนวความคิดของการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทของประเทศไทยนั้น การศึกษาโดยทั่วไปมักจะศึกษาในแง่ของประชากรศาสตร์ กล่าวคือ ใดวิเคราะห์จำนวนของประชากรที่ย้ายถิ่นจากสถานที่ตนเกิดอยู่เดิม และไปอยู่ในจังหวัดอื่น ประวัติการย้ายถิ่นในระยะเวลา 5 ปีก่อนการสำรวจสำมะโนประชากรแต่ละครั้ง และการวิเคราะห์ตัวเลขจากทะเบียนบ้านในเขตใดเขตหนึ่ง²¹ การศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะได้กล่าวถึงการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดในหมู่บ้านสี่แห่งที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมพื้นฐาน ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์เชิงใดกับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง

ทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าอาจจะมีส่วนทำให้เกิดการย้ายถิ่นขึ้นต่อไป ซึ่งอาจจะเป็นตัวของหัวหน้าครัวเรือนเอง หรือทั้ง

²⁰ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 44 - 45.

²¹ Larry Sternstein, Greater Bangkok Metropolitan Area Population Growth & Movement 1956-1960 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Research Report No. 3, 1971), p. 1.

ครอบครัว หรือสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครัวเรือนก็ได้

โดยปกติแล้ว ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนสัมพันธ์ทำให้เกิดทัศนคติดังกล่าว ย่อมมีจำนวนมาก การที่จะดึงเอาปัจจัยเดียวมาพิจารณานั้นย่อมไม่ก่อให้เกิดผลเท่าที่ควร และแต่ละสังคมก็มีน้ำหนักของแต่ละปัจจัยต่างกันตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และประชากร จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า ทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นนั้นมีปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวข้องกันอย่างไร มีความสัมพันธ์แตกต่าง และ/หรือคล้ายคลึงกับมูลเหตุที่ผลักดัน และ/หรือคุกคั้งให้เกิดการย้ายถิ่นอย่างไร

ในการศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับ

1. ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง
2. ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และ/หรือแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ

โดยจะพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม และภูมิศาสตร์
  - ก. การถือครองที่ดิน
  - ข. อาชีพ
  - ค. รายได้
3. ปัจจัยทางสังคมและประชากร
  - ก. เพศ
  - ข. อายุ
  - ค. การศึกษา
  - ง. ขนาดของครัวเรือน

ข้อสมมติฐานของวิทยานิพนธ์นี้ มีดังนี้ "ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง มีความสัมพันธ์โดยตรงกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องนี้ เพื่อจะแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนที่มีต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง โดยพิจารณาศึกษาต่อไปนี้

1. ปรากฏการณ์ของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งอาจมีอิทธิพลว่าปัจจัยอะไรมีส่วนผลักดันให้เกิดทัศนคติเช่นนั้นขึ้น โดยพิจารณาถึงชีวิตความเป็นอยู่ แบบแผนของการประกอบอาชีพว่าแตกต่างกันอย่างไร
2. แบบแผนของการย้ายถิ่นของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่ออกจากบ้านไปอยู่ในเขตเมือง และแนวโน้มของหัวหน้าครัวเรือนที่มีต่อการย้ายถิ่นในปัจจุบันว่า จะมีส่วนช่วยส่งเสริม สนับสนุน หรือควบคุมการย้ายถิ่นต่อไปในอนาคต
3. เปรียบเทียบชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกกว่า มีทัศนคติต่อการย้ายถิ่นต่างกัน หรือคล้ายคลึงกันอย่างไร
4. แนวทางที่จะชี้ให้เห็นถึงอุปสรรค หรือปัญหาอันใดจากการวิจัย และเป็นข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

คำจำกัดความของวิทยานิพนธ์²²

ครัวเรือน หมายถึงบุคคลคนเดียวหรือหลายคนอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน โดยบุคคลนั้นร่วมกันในการจัดหาและใช้สิ่งบริโภคนอกอุปโภคอันจำเป็นแก่การครองชีวิตของบุคคลเหล่านั้น ทั้งนี้ ไม่นับว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีความสัมพันธ์กันที่ญาติพี่น้องหรือไม่ก็ตาม

หัวหน้าครัวเรือน ได้แก่บุคคลหนึ่งซึ่งอาศัยเป็นประจำในครัวเรือน เป็นผู้ซึ่งมีคุณลักษณะอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดในการดูแลปกครอง หรือเป็นผู้อุปถัมภ์ในเชิงเศรษฐกิจ

²² คำจำกัดความนี้เป็นคำจำกัดความที่สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ในการวิจัยโครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบท

และสวัสดิภาพของสมาชิกในครัวเรือน หรือเป็นผู้ที่สมาชิกในครัวเรือนยกย่องให้เป็นหัวหน้าสมาชิกในครัวเรือน ใต้แกหัวหน้าครัวเรือน และสมาชิกคนอื่นในครัวเรือน ซึ่งอาจเป็นคู่สมรส บุตร ญาติพี่น้อง และผู้อื่นที่พิทักษ์เป็นประจำในครัวเรือน รวมทั้งผู้ไปศึกษาและอบรมเต็มเวลา ตลอดจนผู้ไปประกอบธุรกิจ หรือไปแรมคืนที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วย

อาชีพ หมายถึงกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่ทำกัน อาจจะเป็นการเกษตรกรรม หรือที่ไม่ใช่เกษตรกรรมก็ได้ อันเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มรายได้แก่ตัวเองหรือครอบครัว และอาชีพนี้มักเป็นงานเต็มเวลา (ใช้เวลาทำเกิน 180 วัน) หรืองานที่ไม่เต็มเวลาก็ได้

สถานภาพการทำงาน หมายถึงฐานะที่บุคคลนั้นทำงาน หรือธุรกิจ สถานภาพการทำงานแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท คือ

นายจ้าง ใ้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองหรือมีผู้อื่นร่วมด้วย และได้มีการจ้างผู้อื่นมาช่วยทำงานในธุรกิจนั้นในฐานะลูกจ้าง

ลูกจ้าง ใ้แก่ผู้ทำงานของผู้อื่นโดยได้รับค่าจ้างตอบแทนเป็นตัวเงินหรือสิ่งของเป็นรายเดือน รายวัน รายชิ้น หรือเป็นค่าบริการจากนายจ้าง ลูกจ้างแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ลูกจ้างรัฐบาล และ ลูกจ้างเอกชน

ผู้ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง ใ้แก่ผู้ทำธุรกิจโดยลำพังผู้เดียวเพื่อผลกำไร ที่อาจจะมีบุคคลอื่นมาร่วมด้วยเพื่อหวังผลกำไร หรือมีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นญาติหรือผู้ปฏิบัติงานมาทำงานด้วยโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน และไม่มีมีการจ้างบุคคลอื่นมาทำงานเป็นลูกจ้างในกิจการนั้น

ผู้ทำธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ใ้แก่ผู้ทำงานในธุรกิจหรือในไร่นาเกษตรของครัวเรือนที่ตนอาศัยอยู่ โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน หรือโดยการสมรส หรือการอุปถัมภ์เลี้ยงดูในฐานะบุตรธิดา

ขนาดเนื้อที่ถือครอง หมายถึงเนื้อที่ทำการเกษตรกรรมของผู้ให้สัมภาษณ์เท่านั้น ไม่รวมเนื้อที่ประเภทอื่น และไม่คำนึงว่าเนื้อที่นั้นจะมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นแบบใด

การย้ายถิ่น หมายถึงการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยของบุคคล เช่น จากหมู่บ้านหนึ่งไปยังท้องที่ใหม่

ผู้ย้ายถิ่น หมายถึง บุคคลที่เปลี่ยนที่อยู่อาศัยไปยังท้องถิ่นใหม่ อาจจะเป็นการย้ายออก หรือย้ายเข้าในหมู่บ้านหนึ่งก็ได้

ทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่น หมายถึงความรู้สึกหรือความคิดของหัวหน้าครัวเรือนที่มีต่อการย้ายถิ่น

เขตที่อยู่เดิม ได้แก่สถานที่บุคคลมีภูมิลำเนาอยู่ก่อนการสำรวจ

เขตจุดหมายปลายทาง ได้แก่หมู่บ้านหรือท้องถิ่นอื่น ซึ่งบุคคลจากหมู่บ้านหนึ่งย้ายเข้าไปอาศัยอยู่

เขตเมือง หมายถึงท้องที่ในเขตเทศบาล ซึ่งมีพลเมืองมากกว่า 20,000 คน ขึ้นไป เช่น

ตัวจังหวัดขอนแก่น ฉะเชิงเทรา กาฬสินธุ์ ปราจีนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ปัจจัยหลัก หมายถึงสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นเดิม อันเป็นแรงผลักดันให้บุคคลย้ายออกจากท้องถิ่นนั้นไปอาศัยอยู่ที่อื่น

ปัจจัยดึง หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นใหม่ อันเป็นแรงจูงใจให้บุคคลย้ายเข้าไปอาศัยอยู่

เด็กหนุ่มสาว หมายถึงประชากรที่มีอายุระหว่าง 11 - 25 ปีที่อาศัยในหมู่บ้านในปีการสำรวจ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ โดยพิจารณาแล้วจะทำให้เกิดประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ หลายประการ อาทิเช่น

1. ในการศึกษาเรื่อง "การย้ายถิ่น" ในประเทศที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ส่วนใหญ่ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจสำมะโนประชากรซึ่งทำกันในทุกระยะ 10 ปี ลักษณะข้อมูลส่วนใหญ่เป็นการแจกแจงจำนวนผู้อพยพ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะได้เปรียบเทียบข้อมูลพื้นฐานในแต่ละหมู่บ้านที่วิจัยอย่างละเอียด เนื่องจากการออกไปวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ตลอดระยะเวลาการวิจัย ทำให้ทราบอิทธิพลของโครงสร้างสังคมชนบทที่มีต่อการย้ายถิ่น
2. ทำให้ทราบข้อเท็จจริงอันเป็นปรากฏการณ์ว่า ปัจจัยอะไรที่มีส่วนทำให้หัวหน้าครัวเรือนเกิดมีทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่น ปัจจัยแต่ละอย่างมีส่วนผลักดันและ/หรือก่อให้เกิดภาวะการย้ายถิ่นอย่างไร

3. เพื่อให้ทราบถึงแบบแผนของการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านที่ศึกษาวิจัย
4. เพื่อให้ความรู้แก่คนทั่วไปให้ได้ทราบถึงข้อเท็จจริงของสภาพทางเศรษฐกิจและ

สังคมในชนบท

5. จากผลของการศึกษาเรื่องนี้ จะเป็นแนวทางให้ผู้ทำการศึกษาต่อไปได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

6. จากการศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทครั้งนี้ ย่อมจะก่อให้เกิดความคิดแก่เจ้าหน้าที่ปกครองในท้องถิ่นที่ทำการวิจัย เพื่อที่จะโคหาทางป้องกันและแก้ไขสาเหตุที่มีส่วนผลักดันให้ประชากรในเขตนั้นต้องการย้ายถิ่นจากชุมชนนั้น ๆ